

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1713

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00znvq98

Alt Marka | Imprint: Fecr

Yayın No | Publication Number: 1024

Kitap Adı : Musannifin Zihin Haritası **Tebvîb**

Alt Başlık : Hadislerin Anlam Merkezli Tasnifi

Book Title : The Compiler's Mind Map **Tabwîb**

Subtitle : Meaning-Centered Classification of Hadiths

ISBN : 978-625-5576-78-1

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786255576781

Yazar | Author: Furkan Çakır | orcid.org/0000-0002-3269-1649

Kurum | Institution: Selçuk Üniversitesi

ROR ID: ror.org/045hgzm75

Editör | Editor: Prof. Dr. Yusuf Acar | orcid.org/0000-0001-7579-5264

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book - Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 198 (xviii + 180)

Yayın Tarihi | Publication Date: Ekim | October 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRAB2 - Hadis | HRAB2 Hadith

BISAC: REL051170 - İslam / Hadisler | REL051170 Religion / Islam / Hadith

THEMA: QRH - Hadis Bilimi | Religion & beliefs: Hadith

LC Classification: BP135 - Hadis ve Yorumları | Hadith and interpretation

DEWEY: 297.124 - Hadis Literatürü | Hadith literature

WoS Category: Religion | Din

WoS Citation Topics Meso: 12.6 - Islamic Studies | İslam Araştırmaları

WoS Citation Topics Micro: 12.6.1 - Hadith Studies | Hadis Çalışmaları

Scopus Subject Areas: 1210 - Din ve Teoloji | Religious Studies

Atf Bilgisi | Cite as: Çakır, Furkan. *Musannifin Zihin Haritası Tebvîb: Hadislerin Anlam Merkezli Tasnifi*. FCR Yayın Ltd., 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Musannifin Zihin Haritası

Tebvîb

- Hadislerin Anlam Merkezli Tasnifi -

Furkan ÇAKIR

Ankara 2025

Yazar Hakkında

Furkan ÇAKIR

Lisans eğitimini Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. Ardından Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hadis Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı ve Prof. Dr. Muhiittin Uysal danışmanlığında hazırladığı “Kur'an'a Aykırılık Bağlamında Hadis Eleştirilerinin Değerlendirmesi” başlıklı teziyle yüksek lisans derecesini aldı. Akabinde Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hadis Anabilim Dalı'nda doktora programına kabul edildi ve Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar danışmanlığında hazırladığı “Fıkıh Usûlü Eserlerinde Haber Nazariyesi (Hicrî V. Asır Özelinde Mukayeseli Bir Çalışma)” başlıklı tezini tamamlayarak doktor unvanını aldı.

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Hadis Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak başladığı akademik kariyerine aynı fakültede doktor öğretim üyesi kadrosunda devam eden Çakır, halen bu görevi sürdürmektedir. Selçuk Üniversitesi bünyesindeki akademik çalışmalarının yanı sıra 2023-2024 tarihleri arasında Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Müdür Yardımcılığı görevini yürüttü. 2022-2024 yılları arasında yürütücülüğünü üstlendiği “Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin (ö. 1883–1969) Hayatı, Eserleri ve İlmi Kişiliği” adlı ulusal nitelikli projeye danışmanlık yaptı. Ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanan bazı makaleleri şunlardır: “Hadislerin Kur'an'a Arzının Suiistimali”; “Klasik ve Modern Dönem Haber Teyidi”; “Dijital Platformlarda İslâmî İmgeler (Kalifat Dizisi Örneği)”; “Yapay Zekâ ve Hadis”; “Haberlerin Tearuzu Durumunda Mâlikî Usûlcülerin Benimsedikleri Tercih Kaideleri”; “Yalan Haber Tespitinde Metodoloji Arayışları”; “Hadislere Göre Sabah Namazında Kunut Uygulaması: Metinler Arası Karşılaştırma”; “Dünya Müminin Zindanı, Kâfirin Cennetidir Rivayetinin Analizi ve Metaforik Bir Yorum Denemesi” ve “Cuma Hutbesini Dinlemekle İlgili Rivayetler ve Hükümler.”

Uluslararası bilimsel etkinliklerde yer alan Çakır, 11th International European Congress on Scientific Research'te “Looking at the Methodology of History from the Perspective of Hadith” ve World Youth Studies Congress IV'te ise “Academic Writing Techniques in a Fiqh al-Hadith

Work” başlıklı bildirimleri sunmuştur. Ayrıca “6. İnsan, Toplum ve Sürdürülebilir Kalkınma Araştırmaları Sempozyumu’nda “Kitleleri Etkileyen Bir Doğa Olayı Olarak Depremle İlgili Rivayetlerin Değerlendirmesi” başlıklı sözlü bildiriyle yer almıştır.

2023 yılında Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları tarafından yayımlanan “Fıkıh Usûlünde Haber Nazariyesi” adlı eseri, Çakır’ın doktora çalışmasından hareketle ortaya koyduğu bilimsel bir kitaptır. Ayrıca çeşitli kolektif eserlerde bölüm yazarı olarak da yer almıştır. Bu doğrultuda “Demolitions of Qur’anism Discourse in the Context of Civilization and Temeddun” ve “Türkiye’de İmam Mâtürîdî Üzerine Yapılan Akademik Çalışmalar” başlıklı bölümlerinin yanı sıra, “Kriz Dönemi Hadis Şerhi (İbn Merzûk el-Hafid Örneğinde)” adlı bölümle de literatüre katkı sağlamıştır.

Ayrıca bir süre Tevilat dergisinde yardımcı editörlük görevini sürdürmüştür. Bunun yanında “Kerim Elçinin Mesajı: Vahiy”; “Kaşıkçı Ali Rıza Konevî: Hayatı ve İlmi Kişiliği”; “Mahiyet ve Hakikat Bağlamında Vahiy Olgusu” ve “Ömer Nasûhî Bilmen’in Muvazzah İlmi Kelâm Örneğinde Kelamla İlgili Rivayetler” gibi eserlerin editörlük süreçlerinde yer almıştır.

Tokat’ın Almus ilçesine bağlı bir ailenin ferdi olarak dünyaya gelen Çakır, evli ve iki çocuk babasıdır.

About the Author

Furkan AKIR

He completed his undergraduate studies at Uludağ University, Faculty of Theology. He then began his master's degree in the Department of Hadith at the Institute of Social Sciences, Necmettin Erbakan University. Under the supervision of Prof. Dr. Muhittin Uysal, he earned his master's degree with a thesis titled "An Evaluation of Hadith Criticism in the Context of Contradiction with the Qur'an." Subsequently, he was accepted into the doctoral program in the Department of Hadith at the Institute of Social Sciences, Ankara University. Under the supervision of Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar, he completed his doctoral dissertation titled "The Theory of Report in the Works of Islamic Jurisprudence (A Comparative Study with Special Reference to the 5th Century AH)" and received his Ph.D. degree.

Çakır began his academic career as a research assistant in the Department of Hadith, Faculty of Theology, Selçuk University, and continues to serve there as an Assistant Professor. In addition to his academic work at Selçuk University, he served as the Deputy Director of the Mevlana Research Institute between 2023 and 2024. Between 2022 and 2024, he acted as the advisor for the nationally recognized project titled "The Life, Works, and Scholarly Personality of Kaşıkçı Ali Rıza Efendi (d. 1883–1969)."

Some of his articles published in national and international journals include:

"The Misuse of Referring Hadiths to the Qur'an"; "Verification of Reports in Classical and Modern Periods"; "Islamic Imagery on Digital Platforms (Example of the Caliphate Series)"; "Artificial Intelligence and Hadith"; "The Rules of Preference Adopted by Mālikī Jurists in Case of Contradictory Reports"; "Methodological Approaches in Detecting False News"; "The Practice of Qunūt in the Morning Prayer According to Hadiths: An Intertextual Comparison"; "An Analysis and Metaphorical Interpretation of the Hadith: 'The World is a Prison for the Believer and a Paradise for the Unbeliever'"; and "Narrations and Rulings Concerning Listening to the Friday Sermon."

Çakır has also participated in international scientific events. At the 11th International European Congress on Scientific Research, he presented a paper titled “Looking at the Methodology of History from the Perspective of Hadith”, and at the World Youth Studies Congress IV, he delivered “Academic Writing Techniques in a Fiqh al-Hadith Work.” In addition, at the 6th Symposium on Human, Society, and Sustainable Development Studies, he presented his oral paper “An Evaluation of Narrations Concerning Earthquakes as a Natural Phenomenon Affecting Masses.”

His book “The Theory of Report in Islamic Jurisprudence” (Türkiye Diyanet Foundation Publications, 2023) is a scholarly work based on his doctoral research. He has also contributed as a chapter author in several collective works, including “Demolitions of Qur’anism Discourse in the Context of Civilization and Temeddun,” “Academic Studies on Imam Maturidi in Turkey,” and “Hadith Commentary in Times of Crisis (An Example of Ibn Marzūq al-Hafīd).”

Moreover, he served for a period as an assistant editor for *Tevilat* journal and took part in the editorial processes of several works, such as “The Message of the Noble Messenger: Revelation,” “Kaşıkçı Ali Rıza Konevî: His Life and Scholarly Personality,” “The Phenomenon of Revelation in the Context of Essence and Reality,” and “Narrations Related to Theology in Ömer Nasûhî Bilmen’s Muvazzah İlm-i Kelâm.”

Born into a family from the Almus district of Tokat, Çakır is married and the father of two children.

Kitap Hakkında

Musannifin Zihin Haritası

Tebvîb

- Hadislerin Anlam Merkezli Tasnifi -

Hadis ilminin gelişim seyrinde ilk aşama olan tedvîn, rivayetlerin hafizalardan ve dağınık sahifelerden yazıya aktarılmasıyla bilgiyi muhafaza etme ihtiyacına cevap vermiştir. Bunu izleyen tasnif dönemi ise, rivayetlerin konu esasına göre düzenlenmesi sonucunda kitâb, bab ve terceme gibi kavramları ilim geleneğinin merkezine yerleştirmiştir. Zehebî'nin isabetle belirttiği üzere, tasnif ve tedvîn gibi tebvîb de müstakil bir dönem olarak ele alınmalıdır. Bu bağlamda tebvîb, yalnızca biçimsel bir tasnif yöntemi olmanın ötesinde, musannifin ilmî yaklaşımını, yaşadığı dönemin düşünsel atmosferini ve metodolojik tercihlerini yansıtan bir zihinsel inşadır. Çalışma, hadislerin çağlar üstü mesajını muhafaza etme amacına bağlı olarak tebvîbin tecdîdi gereğini vurgulamaktadır. Nassların sınırlı, hadiselerin ise sınırsız olduğu ilkesinden hareketle, hadis geleneğinin anlam örgüsünün yalnızca metinlerden değil, bâb başlıklarının tarihsel bağlamından da beslendiği ileri sürülmektedir. Bu çerçevede, hadis literatürüne yönelik yeniden yapılandırma girişimlerinin, geleneğin sürekliliğini koruyacak ilmî titizlik ve kavramsal bütünlük içinde değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hadis; Tebvîb; Tedvîn; Tasnif; Tecdîd

About the Book

The Compiler's Mind Map

Tabwīb

- Meaning-Centered Classification of Hadiths -

This study examines the phenomenon of tabwīb, which is associated with the transformation of hadiths from being merely tools of transmission into primary sources of meaning, legal judgment, and social orientation throughout history. In the developmental trajectory of hadith scholarship, the first stage, tadwīn, responded to the need for preserving knowledge by recording narrations that had previously existed in memory or scattered written notes. The subsequent taṣnīf period organized these narrations thematically, placing concepts such as kitāb, bāb, and tarjama at the center of the scholarly tradition. As al-Dhahabī aptly pointed out, tabwīb, like taṣnīf and tadwīn, should be regarded as an independent stage in the evolution of hadith literature. In this context, tabwīb represents more than a formal method of classification; it reflects the compiler's intellectual perspective, the intellectual climate of his time, and his methodological preferences. The study emphasizes the necessity of renewing (tajdīd) tabwīb in order to preserve the timeless message of the Prophet's traditions. Based on the principle that the texts (naṣṣ) are limited while events are infinite, it argues that the semantic framework of the hadith tradition draws not only from textual content but also from the historical context of bāb headings. Accordingly, attempts to reconstruct the hadith corpus must be approached with scholarly precision and conceptual integrity so as to preserve continuity with the classical tradition.

Keywords: Hadith; Tabwīb; Tadwīn; Taṣnīf; Tajdīd

Bu çalışma, Gazze’de yaşanan tarifsiz zulmün ve insanlık dışı kıyımın gölgesinde kaleme alınmıştır. Gözlerin önünde bir halk, bir millet sistematik bir soykırımla kuşatılırken; kelimelerin sessizliği, kalemin çaresizliği karşısında derin bir mahcubiyet hissediyorum. İsrail’in masumlara yönelttiği her saldırı, bedenlerle birlikte insanlığın onurunu da hedef almaktadır.

Bu eseri, gözlerimizin önünde hunharca yok edilmeye çalışılan izzet ve şeref sahibi Gazze halkına ithaf ediyorum.

Ayrıca...

Hayatın bütün karanlıklarına rağmen gözlerinde aydınlık taşıyan Rim’e ve onun biricik dedesi Halid Nebhan’a...

EDİTÖRDEN

İlim geleneğinin göstergeleri olan kitaplar ya da metinler, müelliflerinin psikososyal ve kültürel havzalarında gelişip olgunlaşırlar. Tarihi bir metnin gassal önündeki meyyit gibi görülüp okunmasında ve anlamlandırılmasında oluşabilecek sınırsız öznelliği asgariye indirmenin en önemli yöntemi de işte yazarın ve metnin bu aurasıdır.

“Musannifin Zihin Haritası: Tebvîb (Hadislerin Anlam Merkezli Tasnifi)” başlıklı bu çalışma, bilginin nasıl düzenlendiği ve düzenin anlamı nasıl belirlediği meselesini konu edinmiştir. Çalışma, hadis kitaplarının salt birer nakil faaliyeti olarak görülmemesi ve sosyo-kültürel, siyasi ve tarihî bir anlamın da taşıyıcıları oldukları üzerine odaklanır. Zira bir musannifin metinleri tertip yöntemi, tercih ettiği terâcim ile seçtiği rivayetleri konumlandırışı; aslında onun anlam dünyasını yansıtır okuyucuyu oraya güdülemeyi ifade eder. Şu halde ale'l-ebvâb sistemiyle telif edilen bir hadis kitabı, bab başlıkları özelinde anlam merkezli bir okuma teklif eder.

Her çağın kendi “anlama biçimi” vardır. Klasik dönem âlimlerinin eserlerine bugünden bakarken çoğu zaman bir veri deposu gibi görülür. Oysa tıpkı canlıları çevreleyen görünmez bileşik renkler gibi orada görünenden çok daha kapsamlı bir zihinsel kurgu ve bir bilgi estetiği vardır. “Musannifin Zihin Haritası” işte bu estetiği görünür kılar çabasıdır. Burada musannef kavramını bir kitap türü olmanın ötesinde bir düşünme biçimi olarak görmek gerekir. Bu yaklaşım, geleneğe dışarıdan bakmaktan ziyade içeriden bakan bir düşünmenin olgunluğuna işaret eder.

Bu bağlamda eser, hadis ilminin temel meselelerinden biri olan “nasıl anlamalıyız?” sorusuna metodolojik bir derinlik kazandırma gayreti güden mütevazı bir çalışma hüviyetindedir. Geleneksel usûl metinlerinde çoğu zaman şekli bir unsur olarak görülen tebvîb, burada bir anlam hareketi olarak yorumlanmaktadır. Araştır-

manın başlığı hem bir düzenleme hem de bir yorumu içkin olduğundan ilmî yöntemi düşünsel bir tavra dönüştürmeyi hedeflemiş görünmektedir.

Her metin, kendini düzenleyen zihnin izlerini taşır. O zihin, döneminin hem epistemolojik yönelişlerini hem de ahlakî ve toplumsal kaygılarını yansıtır. Bu bakımdan bab başlıkları, metin ile yazarının niyeti arasındaki köprüyü hatırlatır ve metnin hudayinabit bir uzam gibi görülmesine mâni olur. Burada klasikle modern ve pratikle teorik arasında bir çatışma değil, bir diyalog kurulmaya çalışılır. Bu faaliyette ne modern kavramların gölgesinde kalmak ne de klasik literatürün sayfaları arasında donakalmak esastır. İkinin arasına yerleşen bir söylem kurarak geleneği yeniden konuşturmak gerekir.

Uzamın arka planına ve satır aralarını okumaya odaklanan bu çalışma, İslamî ilimlerde son yıllarda sıkça aranan “yöntemle düşünme” pratiğine sahici bir katkı sunmaya çalışır. Bu okuma biçimi okuyucuya bilgiden ziyade bakış kazandırır. Hadis kitaplarının başlıklandırılması gibi teknik görünen bir alanı, düşünce tarihinin nabzını tutan bir meseleye dönüştürür. Bu bakış, sadece hadis çalışmalarına değil, genel olarak İslam ilim geleneğini okuma biçimize dair yeni bir teklif sunar.

Bu, ilim tarihine dair sessiz ama derin bir çağrıdır: ilmi, üretimlerinin kronolojisinde değil, düşüncesinin örgüsünde okumak gerekir. Çünkü bir ilim, kendini nasıl tertip ettiyse öyle düşünür. Bu kitap, bize tertibin düşünce olduğunu; başlıkların, konuların, sıralamanın bir anlam mimarisi kurduğunu hatırlatır. Rivayetlerin sıralanışı, başlıkların anlam örgüsü, musannifin zihnindeki tasnif fikri... bunların her biri, musannifin sadece “ne dediğini” değil, “nasıl düşündüğünü” de gösterir.

İlim tertip içinde saklıdır; tertip ise zihnin aynasıdır.

Prof. Dr. Yusuf ACAR
2025 - Konya

ÖN SÖZ

Hadis metinlerinin tedvîn ve tasnîf süreci, İslam ilim geleneğinde hem haberin ve dolayısıyla bilginin muhafazası hem de verilerin istifadeye sunulması açısından önemli bir yere sahiptir. Bu süreçte şekillenen başlıklandırma pratikleri gerek bir düzenleme faaliyeti gerekse metnin anlaşılmasına etki eden yönlendirici unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, klasik hadis kitaplarında yer alan başlıkların musannifin ilmî tercihleriyle ne ölçüde ilişkili olduğu ve metnin anlamına nasıl bir zemin sunduğu gibi sorular çerçevesinde tebvîb konusu ele alınmaya çalışılmıştır. Zira başlıklandırma faaliyeti görünüşte teknik bir unsur gibi dursa da hadislerin anlaşılma biçimini doğrudan etkileyebilecek yönlere sahiptir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, kitâb, bab ve terceme gibi yapıların biçimsel unsurlar olmanın ötesinde birer yorum alanı olarak nasıl değerlendirilebileceğine dair bazı tespitlerde bulunmaktır. Musannif muhaddislerin içinde buldukları ilmî ve sosyal şartların, bu tertip tercihlerini nasıl şekillendirdiğine dair mütevazı bir değerlendirme yapılmaya gayret edilmiştir.

Bu çalışma vesilesiyle, İslam ilim geleneğine emek vermiş, özellikle de hadis alanında derin izler bırakmış tüm İslâm bilginlerini rahmet ve minnetle anmak isterim. Gerek ilmî miraslarıyla gerekse metodolojik katkılarıyla bu alanda yürümeye çalışanlara zemin hazırlayan her isme ayrı ayrı şükranlarımı sunarım. Doğrudan talebesi olma bahtiyarlığını yaşadığım ya da eserlerinden ve sohbetlerinden istifade ederek yolumu aydınlatan, hayatta

olan ve dar-ı bekaya irtihal etmiş bütün hocalarıma teşekkür ederim. Hayatım boyunca bana sabırla rehberlik eden, düşünmenin, anlamanın ve yola sadakatle devam etmenin kıymetini öğreten kıymetli annem ve babama derin bir şükran borçluyum. Ayrıca bu sürecin sessiz yükünü zarafetle taşıyan sevgili eşim Ayşe Sena'ya; her daim nazarımda birer hikmet vesilesi olan kızlarım Hatice Vera ve Canan Hafsa'ya gönülden teşekkür ederim.

Dr. Furkan ÇAKIR

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN	xiii
ÖN SÖZ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEDVİN ve TASNİF BAĞLAMINDA HADİS İLMİNİN

KURUMSALLAŞMASI	9
1. Tedvîn ve Tasnif Fikrinin Doğuşu	9
2. Hadis Tedvîn Faaliyeti	13
3. Tasnif Dönemine Yön Veren İki Anlayış: Ale'l-Elvâb ve Ale'r-Ricâl	16
4. İlk Sistematik Musannef Türü Eserlerin Ortaya Çıkış Süreci	23
5. Hadis Tasnifinde Fıkhî Tertibin İlk İzleri	28
5.1. İlk Dönemlerde Disiplinlerarası Sınırlar	32
5.2. Babın Yönlendirici Rolü	33
5.3. Yerel Fıkhî Gelenekler	36
5.4. Ehl-i Hadis Geleneğinin Savunucu Kimliği: Tasnif	39
6. Tasnifin Temel Dinamiği: Sünnet	42
7. Tasnif Dönemi: Yapı, Yöntem ve Eğilimler	45

İKİNCİ BÖLÜM

MUSANNİFİN ZİHİN HARİTASI: TEBVÎB

1. Tebvîb ve Hadis	59
1.1. Anlamın Dönüşümünde Musannif: Bedduadan Duaya Dönen Bir Rivayet	67
1.2. Tebvîbde Uyum: Açık, Örtük ve Tartışmalı Yönelimler	70
1.3. Tebvîbde Anlam ve Üslûp: Rivayet, Bağlam ve Şekilsel Yansımalar	78
2. Bab Sistematiğinin Yeniden Kurgulanmasının İmkânı	83
2.1. Hadislerin Yeniden Başlıklandırmanın İmkânı Üzerine Bir Deneme “Helaller ve Haramlar Bellidir” Rivayeti	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EBÛ DÂVÛD'UN TEBVÎB ANLAYIŞI ve

KİTÂBÜ'L-EDEB'İN KOMPOZİSYONU 99

1. Bablar Arası Yapısal Bütünlük: Tertip Mantığı ve Bağlamsal Geçişler 101
2. Tebvîble Anlam Kurmak: Musannifin Rivayet Üzerindeki Yönlendirici Rolü 108
3. Bab İçerisindeki Rivayet Diziliminin Anlatıya Etkisi 117
4. Bab Başlığı ile Hadis Metni Arasındaki Anlam İlişkileri 125

SONUÇ 131

KAYNAKÇA 135

EK 145

DİZİN 177